

Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Sosiaalinen koheesio: eurooppalaisen yhteiskuntamallin sisältö”

(2006/C 309/25)

Euroopan talous- ja sosiaalikomitea päätti 19. tammikuuta 2006 työjärjestyksensä 29 artiklan 2 kohdan nojalla laatia lausunnon aiheesta *Sosiaalinen koheesio: eurooppalaisen yhteiskuntamallin sisältö*

Asian valmistelusta vastannut ”työllisyys, sosiaaliasiat, kansalaisuus” -erityisjaosto antoi lausuntonsa 2. kesäkuuta 2006. Esittelijä oli Ernst **Ehnmark**.

Euroopan talous- ja sosiaalikomitea hyväksyi 5.—6. heinäkuuta 2006 pitämässään 428. täysistunnossa (heinäkuun 6. päivän kokouksessa) seuraavan lausunnon äänin 91 puolesta, 1 vastaan 5:n pidättyessä äänestämästä.

1. Päätelmät ja suositukset

1.1 Eurooppalainen yhteiskuntamalli on tosiasia, joka perustuu laaja-alaisiin yhtenäisiin tavoitteisiin ja monimuotoiseen toteutustapaan. Malli on osoittautunut arvokkaaksi ja tarjonnut Euroopan maille osviittaa koheesioon, yhteisvastuuseen ja kilpailukykyyn perustuvan yhteiskunnan rakentamisessa. Lähivuosina mallilla on edessään merkittäviä uusia haasteita. Nyt on hahmoteltava yhteiskuntamallin konkreettinen sisältö ja valmistauduttava suuntaamaan katse tulevaisuuteen.

1.2 Eurooppalaisen yhteiskuntamallin vahvuus piilee siinä, miten kilpailukyky, yhteisvastuu ja keskinäinen luottamus ovat toimineet vuorovaikutteisesti. Malli on siis sekä jo toteutunut tosiseikka että tulevaisuudennäkymä. Mutta sitä ei milloinkaan voida pitää missään mielessä ”valmiina”. Mallin on oltava dynaaminen, ja sen on vastattava uusiin haasteisiin.

1.3 Eurooppalaista yhteiskunta- eli sosiaalimallia tarkasteltaessa ei tässä lausunnossa rajoituta termin ”sosiaalinen” perinteeseen merkitykseen. Eri osa-alueiden välisten yhteyksien kehityksessä termillä ”sosiaalinen” on välttämättä yhtymäkohtia sekä elinkeinoelämään että ympäristöön. Yhteiskuntamalli voi antaa tarpeellista osviittaa tulevista haasteista selviytymiseen vasta, kun sosiaalisuuden käsite määritellään laajasti. Tällä tavoin laajasti tulkittuna malli voidaan siis leimata eurooppalaiseksi yhteiskuntamalliksi, jota termiä tässä lausunnossa käytetään. Sosiaalinen aspekti on yksi tämän mallin osatekijöistä.

1.4 EU:n kaikkien jäsenvaltioiden järjestelmille on luonteenomaista se, että taloudellinen tehokkuus ja yhteiskunnallinen kehitys liittyvät kiinteästi toisiinsa. Asianmukaisesti suunnitellut työmarkkinapolitiikat ovat vaikuttaneet myönteisesti sekä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen että taloudelliseen tehokkuuteen ja tuottavuuteen. Sosiaalipolitiikka on tuotannon tekijä.

1.5 ETSK mainitsee joukon eurooppalaisen yhteiskuntamallin keskeisiä osatekijöitä, joita ovat ensinnäkin valtion rooli sellaisen toiminnan takaajana ja usein myös tuottajana, jolla edistetään sosiaalista koheesiota ja oikeudenmukaisuutta pyrkimällä nostamaan työllisyysaste mahdollisimman korkeaksi ja tuottamalla laadukkaita julkisia palveluita. Muut keskeiset osatekijät liittyvät muun muassa toimenpiteisiin, joilla tehostetaan tuottavuutta ja parannetaan kilpailukykyä, vastataan ympäristöhaasteisiin ja huolehditaan tutkimuksesta ja koulutuksesta.

1.6 Pitkän ajan kuluessa muodostunut eurooppalainen yhteiskuntamalli on saanut aikaan tuntuvia tuloksia talouden, yhteiskunnan ja ympäristökysymysten alalla. Eurooppalaisen hyvinvointialueen syntyminen on sen konkreettisin saavutus. Mallilla on kuitenkin omat heikkoutensa, kuten jatkuva sosiaalinen erottelu, sitkeät köyhyyden alueet ja korkealla pysyttelevä työttömyys etenkin nuorten keskuudessa.

1.7 Euroopalla ja eurooppalaisella yhteiskuntamallilla on edessään huomattavia haasteita, kuten työllisyys ja kilpailukyky, sosiaalinen osallistaminen ja köyhyyden torjuminen sekä globalisaation vaikutukset. Muita haasteita ovat tasa-arvokysymykset, siirtolaisuus ja väestökehitys.

1.8 Mikäli eurooppalaisen yhteiskuntamallin on määrä edistää hyödyllisellä tavalla huomispäivän eurooppalaisen yhteiskunnan hahmottumista, mallin on oltava dynaaminen sekä avoin haasteille, muutoksille ja uudistuksille.

1.9 Eurooppalainen yhteiskuntamalli on tarkoituksenmukainen vain niin kauan kuin Euroopan kansalaiset antavat sille tukensa ja arvostavat sitä. Eurooppalaisen yhteiskuntamallin analyysia ja malliin liittyviä keskeisiä seikkoja olisi hyödynnettävä pohjustettaessa jäsenvaltioissa käytävää keskustelua ja vuoropuhelua ja tarjottava näin kansalaisille uusi tapa esittää näkemyksiään siitä, millaisen Euroopan ja millaisen yhteiskuntamallin he haluavat.

1.10 Lyhyesti ilmaistuna tässä lausunnossa oletetaan, että eurooppalaisen yhteiskuntamallin olisi heijastettava kaikille Euroopan kansalaisille tarkoitettua demokraattista, ympäristömyönteistä, kilpailukykyistä, yhteisvastuuseen perustuvaa ja sosiaalisesti osallistavaa hyvinvointialuetta.

2. Analyysi ja kommentteja

2.1 Tausta ja määritelmät

2.1.1 Johdanto

2.1.1.1 Eurooppalaisesta yhteiskuntamallista ja sen ominaisuuksista on alettu keskustella vilkkaasti. Tämä ei ole hämmästyttävää, sillä useat viimeaikaiset tapahtumat ovat ruokkineet keskustelua. Perustuslakiosopimusluonnos ei ole saanut kansalaisten kannatusta, eivätkä siinä hahmotellut näkymät ole toteutuneet. Eurooppalaisesta yhteiskuntamallista käytävää keskustelua ovat vauhdittaneet myös muut tapahtumat ja tilanteet

kehittyminen muulla tavoin: Euroopan verkkainen talouskehitys ja epäonnistuneet yritykset vähentää työttömyyttä, väestökehitys, jatkuva globalisaatio seurauksineen sekä kiihkeä keskustelu ehdotuksesta palveludirektiiviksi. Uusien jäsenvaltioiden liittyminen unioniin on myös synnyttänyt vilkasta keskustelua EU:n tulevaisuudesta.

2.1.1.2 ETSK antaa tällä lausunnolla oman panoksensa parhaillaan käytävään keskusteluun. Lausunnolla pohjustetaan työmarkkinaosapuolten ja järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan kanssa jatkettavaa vuoropuhelua.

2.1.1.3 Lausunnossa lähdetään liikkeelle siitä, että on olemassa tiettyjä arvoja ja visioita, mutta myös yhteiskunnallinen todellisuus: niitä voidaan yhteisesti kutsua eurooppalaiseksi yhteiskuntamalliksi. Tarkoituksena on tarkastella mallin sisältöä sekä hahmotella ideoita ja haasteita sen edelleen kehittämiseksi.

2.1.1.4 Euroopan tulevaisuuteen luotaavana visiona yhteiskuntamallin on kehityttävä yhdessä muiden visioiden kanssa, joita ovat ensi sijassa näkemys kestävästä kehityksestä ja näkemys, jonka mukaan Euroopasta tulee maailman kilpailukykyisin osaamiseen perustuva talous, joka kykenee luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja lisäämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta.

2.1.2 Eurooppalaisen yhteiskuntamallin määrittelmä ja soveltamisala

2.1.2.1 Eurooppalaisen yhteiskuntamallin tarkastelussa on lähdettävä liikkeelle arvojärjestelmistä sellaisina, jollaisiksi ne ovat muotoutuneet Euroopan maissa. Arvojärjestelmät tarjoavat pohjan kaikelle keskustelulle yhteiskuntamallin yhteisistä piirteistä. Euroopan unioni pohjautuu tiettyihin yhteisiin arvoihin, joita ovat vapaus, demokratia, ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen, tasa-arvo, yhteisvastuu, vuoropuhelu sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Se, että malli perustuu osittain oikeuksiin — kuten sosiaalisesta peruskirjasta käy ilmi –, korostaa mallin perustuvan arvoihin.

2.1.2.2 Käsillä olevassa lausunnossa eurooppalainen sosiaali- eli yhteiskuntamalli mielletään laajassa merkityksessä. Sosiaali- eli yhteiskuntamallia ei voi rajata termin ”sosiaalinen” perinteiseen merkitykseen. Koska taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristökysymykset liittyvät toisiinsa, sosiaali- eli yhteiskuntamalli on tulkittava väljästi.

2.1.2.3 Eurooppalaista yhteiskuntamallia tarkastellaan tässä lisäksi kahdesta näkökohdasta: keskitytään arvoihin ja visioihin, jotka yhdistetään näkymien saavuttamiseksi laadittuihin keskeisiin toimiin. Yhteiskuntamallissa ei hahmotella pelkästään visioita. Se on myös hyvin pitkälti pyrkimys siirtää visio osaksi poliittista todellisuutta. Eurooppalaisen yhteiskuntamallin tehtävänä on antaa osviittaa ja luoda puitteet uusiin asioihin tarttumiseksi.

2.1.2.4 Analyysin olettamuksena on, että nykypäivän eurooppalainen yhteiskuntamalli koostuu lähtökohtaisesti kolmesta pääasiallisesta kokonaisuudesta: talouselämään, yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvistä tavoitteista. Yhteiskuntamalli toteutuu konkreettisesti näiden kolmen sektorin vuorovaikutuksesta, kun taustalla vaikuttavat esimerkiksi globalisaation kaltaiset suuntaukset. Eurooppalaisen yhteiskuntamallin vahvuus on piillyt siinä, miten kilpailukyky, yhteisvastuu ja keskinäinen luottamus ovat toimineet vuorovaikutteisesti. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna eurooppalaista yhteiskuntamallia ei milloinkaan voida pitää missään mielessä ”valmiina”. Mallin on oltava dynaaminen, ja sen on vastattava sisäisiin ja ulkoihin haasteisiin.

2.1.2.5 Visio voitaisiin kiteyttää seuraavasti: eurooppalaisen yhteiskuntamallin olisi heijastettava kaikille Euroopan kansalaisille tarkoitettua demokraattista, ympäristömyötäistä, kilpailukykyistä, sosiaalisesti osallistavaa ja solidaarista hyvinvointialuetta.

2.1.2.6 Tässä yhteydessä on ratkaisevan tärkeää painottaa yhtäältä taloudellisen tehokkuuden ja toisaalta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja koheesion välistä yhteyttä. Eurooppalainen yhteiskuntamalli perustuu molempiin tekijöihin. Vaikka järjestelmät vaihtelevat jäsenvaltioittain, on olemassa selvästi erottuva eurooppalainen yhteiskuntamalli, sillä kaikkien EU-maiden järjestelmille on luonteenomaista se, että taloudellinen tehokkuus ja yhteiskunnallinen kehitys liittyvät kiinteästi toisiinsa. Sosiaalinen ulottuvuus toimii samalla tuotannon tekijänä. Esimerkiksi hyvä terveys- ja työolinsäädäntö tuottavat hyviä taloudellisia tuloksia. Asianmukaisesti suunnitellut työmarkkinapolitiikat, joita työmarkkinatoimijat tukevat, voivat vaikuttaa myönteisesti sekä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja koheesioon että taloudelliseen tehokkuuteen ja tuottavuuteen. Kun työttömyyden torjumiseen tähtääviin toimiin liitetään aktiivinen työmarkkinapolitiikka, vakautetaan taloutta ja edistetään aktiivista mukautumista muutokseen parantamalla taitoja, etsimällä tehokkaasti työtä ja kouluttautumalla uudelleen. Hyvin kohdenneet julkiset investoinnit fyysisiin infrastruktuureihin ja inhimilliseen pääomaan voivat palvella taloudellisia ja sosiaalisia päämääriä. Kumpikin näkökohta voi ja niiden tulee vahvistaa toistaan. Työmarkkinaosapuolten ja kansalaisyhteiskunnan aktiivinen osallistuminen toimintaan parantaa koheesiota ja lisää samalla taloudellista tehokkuutta.

2.1.2.7 Asiaa voidaan tarkastella myös osoittamalla, että sosiaalisen Euroopan puuttumisesta jouduttaisiin maksamaan taloudellinen ja poliittinen hinta. Euroopan komission teettämästä tutkimuksesta, jossa tarkasteltiin sosiaalipolitiikan puuttumista, kävi ilmi, että sosiaalipolitiikasta on tuntuva taloudellista hyötyä: varat jaetaan tehokkaasti, työn tuottavuus lisääntyy ja talous pysyy vakaana. Tutkimuksen päätelmien mukaan ”inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan investoiva sosiaalipolitiikka lisää taloudellista tehokkuutta, sillä se parantaa tuottavuutta ja työvoiman laatua. Sosiaalipolitiikka on siis tuotannon tekijä, vaikka sen kustannukset ovat yleensä nähtävissä lyhyellä aikavälillä, kun taas hyödyt tulevat esiin usein vasta pitkällä aikavälillä.”⁽¹⁾

(1) Didier Fouarge: *Cost of non-social policy: Towards an economic framework of quality social policies — and the costs of not having them*, 3. tammikuuta 2003 (<http://www.lex.unict.it/eurolabor/documentazione/altridoc/costs030103.pdf>).

2.1.2.8 Euroopan eri maat ja joissain tapauksissa jopa eri alueet ovat käyneet läpi omat historialliset kokemuksensa ja konfliktinsa sekä kehittäneet omat tapansa ratkaista ristiriidat. Yhteiskunnallinen konsensus arvojen oikeasta "tasapainosta" vaihtelee myös jonkin verran, joskaan ei perusluonteisesti. Mailla on siis lukuisia institutionaalisia keinoja panna "sosiaalinen valtiosääntö" täytäntöön eli muuttaa arvot lakisääteiksi oikeuksiksi. Näin on luotu pohja markkinataloudelle, oikeuslaitokselle sekä perustuslailliselle koneistolle ja hallintoelimille. Unionin perussopimuksissa painotetaan yhteiskuntamallin taustalla olevia yhteisiä arvoja ja korostetaan, että on tärkeää kunnioittaa jäsenvaltioiden monimuotoisuutta.

2.1.2.9 Edellä mainittuihin näkökohtiin on vielä lisättävä ympäristökysymykset. Nopeasti kallistuva energia, ilmakehän jatkuva saastuminen sekä asumisen, liikenteen ja työelämän ympäristövaikutukset kärjistyvät yhtäältä taloudellisen tehokkuuden ja tuottavuuden ja toisaalta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja koheesion välistä tasapainoa. Ympäristöalalta on kuitenkin esimerkkejä siitä, miten kestävään kehitykseen tähtäviä toimia voidaan toteuttaa samalla kun pyritään saavuttamaan taloudelliset ja sosiaaliset tavoitteet. Tämä pätee myös esimerkiksi kansanterveyteen ja turvallisuuteen. Ympäristön pilaantuminen aiheuttaa uusia terveysongelmia sekä nuorille että aikuisille. Esimerkki osoittaa, että ympäristökysymykset on nivottava nykyistä paremmin eurooppalaiseen yhteiskuntamalliin.

2.1.2.10 Jotkut ovat tehneet institutionaalisesta moninaisuudesta sen päätelmän, ettei itse asiassa ole varsinaista eurooppalaista yhteiskuntamallia. On joko (vähintään) yhtä monta mallia kuin maita tai mallit voidaan parhaassa tapauksessa ryhmitellä "perheiksi".

2.1.2.11 ETSK ei halua millään tavoin väheksyä monimuotoisuutta. Komitea esittää kuitenkin seuraavat perusteet sille, miksi voi olla hyödyllistä puhua yhdestä eurooppalaisesta yhteiskuntamallista:

- 1) Toisin kuin aiempi pyrkimys ryhmitellä eurooppalaisen kapitalismin eri muotoja "perheiksi", nostaa globaali näkemys esiin tuntuja eroja kaikkien Euroopan maiden ja muiden kehittyneiden kapitalistimaiden (erityisesti Yhdysvaltojen) välillä.
 - 2) Institutionaaliset erot Euroopan maiden välillä ovat merkittävästi suurempia kuin erot sosiaalipolitiikan tuloksissa, sillä monet instituutiot toimivat samantapaisesti.
 - 3) Euroopan maiden taloudet liittyvät yhä tiiviimmin toisiinsa, paljon tiiviimmin kuin muiden alueiden taloudet. Siksi monilla politiikanlohkoilla on omaksuttava yhteinen lähestymistapa.
 - 4) Euroopan unionin maiden sosiaalimalleilla on muista poiketen myös ylikansallinen, eurooppalainen ulottuvuus. Tällä tasolla unionilla on vakiintunut sosiaalinen lainsäädäntönsä (?).
- (?) Eurooppalainen sosiaalialan lainsäädäntö koostuu direktiiveistä, joita on annettu muun muassa velvollisuudesta ilmoittaa työntekijöille työ sopimuksessa tai työsuhteessa sovellettavista ehdoista (91/533/ETY), raskaana olevista työntekijöistä (92/85/ETY), vanhempainlomasta (96/34/EY), työajasta (2003/88/EY), nuorista työntekijöistä (94/33/EY) ja osa-aikatyöstä (97/81/EY).
- 2.1.2.12 ETSK ehdottaa, että seuraavat tekijät, jotka eivät ole pelkästään joukko eri tavoin vakiintuneita arvoja vaan muodostavat yhteiskunnallisen todellisuuden, otetaan eurooppalaisen yhteiskuntamallin keskeisiksi tekijöiksi. Ne joko sisältyvät jo EU-maiden sosiaalipolitiikkaan tai tulisi sisällyttää siihen.
 - 1) Valtio ottaa vastuun sosiaalisen koheesion ja oikeudenmukaisuuden edistämisestä pyrkimällä korkeaan työllisyysasteeseen, tarjoamalla laadukkaita julkisia palveluita (yleishyödyllisiä palveluita) tai takaamalla niiden saannin ja vakiinnuttamalla tulonjakoon perustuvan budjettipolitiikan.
 - 2) Hallitukset ja/tai työmarkkinaosapuolet tai muut tahot tarjoavat sosiaaliturvajärjestelmiä, jotka antavat asianmukaisen vakuutus- tai sosiaaliturvan tärkeimpien riskien varalta (työttömyys, sairaus, vanhuus) sekä torjuvat köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen.
 - 3) Turvataan lakisääteiset (tai miltei lakisääteiset) perusoikeudet sellaisina kuin niistä määrätään kansainvälisissä sopimuksissa, esimerkiksi yhdistymisoikeus ja lakko-oikeus.
 - 4) Työntekijät osallistuvat kaikilla tasoilla yhdessä työelämän suhteita säätelevien järjestelmien toimintaan tai itsenäiseen sosiaalidialogiin.
 - 5) Sitoudutaan vankasti ja selkeästi edistämään tasa-arvokysymyksiä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, erityisesti koulutuksessa ja työelämässä.
 - 6) Ryhdytään tarpeellisiin toimiin siirtolaisuuden ratkaisemiseksi ottamalla erityisesti huomioon EU-maiden väestökehitys.
 - 7) Sovelletaan sosiaali- ja työolainsäädäntöä, jolla varmistetaan yhtäläiset mahdollisuudet ja suojellaan herkkiä väestöryhmiä. Tällöin voidaan turvautua myös positiivisiin toimiin muita epäsuotuisammassa asemassa olevien väestöryhmien (nuorten, iäkkäiden ja vammaisten) erityistarpeiden tyydyttämiseksi.
 - 8) Edistetään makrotaloudellisin ja rakenteellisin toimenpitein kestävää, inflaatiotonta talouskasvua, vauhditetaan kauppaa yhdenvertaiset mahdollisuudet tarjoavilla (yhtenäis)markkinoilla sekä tuetaan teollisuutta ja palveluntuottajia, erityisesti yrittäjiä ja pk-yrityksiä.
 - 9) Laaditaan toimintaohjelmia, joilla edistetään investointeja Euroopan tulevaisuuden kannalta olennaisiin aloihin, erityisesti elinikäiseen oppimiseen, tutkimukseen ja kehittämiseen, ympäristöteknologiaan jne.
 - 10) Suositaan aina sosiaalista liikkuvuutta ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kaikille.
 - 11) Otetaan vastuu siitä, että ryhdytään tarpeellisiin toimiin ympäristökysymysten ratkaisemiseksi, ja kiinnitetään toimissa erityistä huomiota terveyteen ja energiansaantiin liittyviin ympäristökysymyksiin.

- 12) Sovitaan laajapohjaisesti siitä, että Eurooppa tekee jatkosakin laadukkaita julkisia ja yksityisiä investointeja, joilla tuetaan kilpailukykyä ja edistetään sosiaalisia ja ympäristökysymyksiä.
- 13) Sitoudutaan kestäväan kehitykseen siten, että nykyisen sukupolven taloudellisia ja yhteiskunnallisia saavutuksia ei tehdä tulevien sukupolvien kustannuksella (sukupolvien välinen yhteisvastuu).
- 14) Sitoudutaan selkeästi kantamaan yhteisvastuuta kehityksistä ja tukemaan niiden taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöalan uudistusohjelmia.

2.2 Eurooppalaisen yhteiskuntamallin saavutuksia

2.2.1 Euroopan unionin perustaminen ja sen menestyksellään laajentuminen ovat historiallisesti merkittäviä tapahtumia. Sodan ja konfliktien runtelema maanosa on onnistunut kääntämään uuden lehden ja irtautumaan sotaisasta kansallismielisyydestä. Eurooppalainen yhteiskuntamalli on nähtävä tässä valossa.

2.2.2 Eurooppa voi oikeutetusti olla ylpeä sosiaalisista saavutuksistaan. Ne on saatu aikaan instituutioilla ja toimilla, joita on otettu käyttöön eri muodoissa kansallisella sekä jossain määrin Euroopan tasolla. Euroopan maat johtavat kansainvälisiä tilastoja keskeisillä hyvinvointi-indikaattoreillaan, joilla mitataan köyhyyttä ja eriarvoisuutta sekä elinajanodotetta ja terveyttä.

2.2.3 Monet Euroopan maat ovat kansainvälisten tuottavuus- ja kilpailukykytilastojen kärjessä, joskin EU:n jäsenvaltioiden välillä on huomattavia keskinäisiä eroja. On merkittävä saavutus, että useat EU-maat sijoittuvat maailman kärkijoukkoon mitattaessa kilpailukykyä ja tutkimukseen tehtyjä investointeja. Tulevaisuudennäkymästä, osaamiseen perustuvasta yhteiskunnasta, jonka keskeisiä osatekijöitä ovat tutkimus ja elinikäinen oppiminen, on tullut eurooppalaisen mallin osa, jolla on vankka tuki.

2.2.4 Eurooppa on mennyt pisimmälle Kioton pöytäkirjan täytäntöönpanossa, vaikka kokonaistulokset eivät vielä olekaan ilahduttavia. Euroopasta on myös tullut yksi maailman johtavista alueista investoinneissa ympäristöä säästävään teknologiaan ja lämmityksen ja liikenteen uusien energiaratkaisujen kehittämisessä.

2.2.5 Verrattaessa OECD-maiden indikaattoreita, joilla mitataan sosiaalista koheesiota, sosiaaliturvaa sekä työllisyyttä tai työttömyyttä, havaitaan, että maissa, jotka tarjoavat kansalaisilleen ja työntekijöille muita korkeamman sosiaaliturvan, on yleensä muita korkeampi työllisyysaste, mistä Pohjoismaat ovat muista erottuva myönteinen esimerkki.

2.2.6 On käymässä yhä ilmeisemmäksi, että Euroopan yhdentymisen jatkamiselle annettava poliittinen tuki liittyy käsitykseen, jonka mukaan Euroopan yhdentymisessä ei ole kyse pelkästään markkinoiden yhdentymisestä. Kun taloudelliset rajat on murrettu, jäsenvaltioiden hallitukset ja unionin toimielimet yhdessä jäsenvaltioiden ja unionin työmarkkinaosapuolten

kanssa työstävät asianmukaisia mekanismeja, joilla varmistetaan sosiaalinen koheesio ja oikeudenmukaisuus uusissa olosuhteissa ja joilla erityisesti estetään se, ettei järjestelmien välinen kilpailu johda pohjia hipovaan kilpajuoksuun, joka alentaisi huomattavasti sosiaalilainsäädännön tasoa.

2.2.7 EU:n laajentuminen on edistänyt erittäin rakentavasti eurooppalaisen yhteiskuntamallin identiteetin muovuutusta. Laajentumisen ansiosta unioniin on liittynyt suuri joukko maita, joilla on pitkä kulttuuristen, taloudellisten ja teollisten saavutusten historia. Eurooppaan on juurtunut yhteiskuntamallin kulttuurinen ulottuvuus. Kulttuurinen ulottuvuus on vastaisuudessa yksi keskeisistä mekanismeista EU:n yhteenkuuluvuutta edistettäessä.

2.2.8 Kaikilla tasoilla käytävästä sosiaalidialogista on tullut eurooppalaisen yhteiskuntamallin elinvoimainen ilmaisu. Sosiaalidialogin ansiosta ollaan pääsemässä yhteisymmärrykseen siitä, että Lissabonin strategian ja sosiaalimallin kunnianhimoisia tavoitteita on äärimmäisen vaikea toteuttaa, elleivät työmarkkinaosapuolet osallistu prosessiin. Eurooppalaisessa tavassa huolehtia työntekijöiden osallistumisesta päätöksentekoon varmistetaan, että kaikki sidosryhmät selviytyvät ja hyötyvät liike-elämän alituisista rakennemuutoksista.

2.2.9 Työmarkkinaosapuolilla on ollut ratkaiseva tehtävä pantaessa EU:n politiikkoja täytäntöön. Tämä rooli on maailmassa ainutlaatuinen. On jopa ehdotettu, että unionin työmarkkinaosapuolten tulisi ottaa vastuu kaikesta työelämän kysymyksiin liittyvästä lainsäädännästä.

2.2.9.1 Kun ajatellaan eurooppalaisen yhteiskuntamallin perusrakennetta, työmarkkinaosapuolten keskeistä roolia talous- ja sosiaalipolitiikassa ei voida yliarvioida. Erityinen asema tässä yhteydessä on työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sääntelytehtävällä työehtosopimuksia laadittaessa. Myös jo vakiintunut työntekijöiden edustajien osallistumisoikeus yrityksissä kuuluu eurooppalaisen yhteiskuntamallin peruspiirteisiin.

2.2.10 Kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallistumisella on keskeinen rooli eurooppalaisen yhteiskuntamallin muotoilussa. Kansalaisjärjestöt edustavat jäsentensä pyrkimyksiä ja tarjoavat usein myös tärkeitä sosiaalipalveluita. Eurooppalaisen yhteiskuntamallin tulevaisuus ja dynaamisuus edellyttää järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan osallistumisen lisäämistä kansalaisuoropuhelua ja siten osallistavaa demokratiaa laajentamalla.

2.2.11 Laadukkaat julkiset palvelut ovat yhteiskuntamallin tarkastelun kannalta niin ikään merkittävä ominaispiirre. Yleiskuva EU:n kokonaistilanteesta on, että unionissa julkisilla palveluilla on yhtäläisesti saatavilla olevia keskeisiä palveluita taattaessa ja/tai tarjottaessa laajempi kannatus ja tehtävä kuin muualla. Esimerkiksi sellaisilla aloilla kuin perus- ja ammattikoulutus tai terveyden- ja vanhustenhoito julkisella sektorilla on ratkaiseva rooli kaikissa jäsenvaltioissa. Samalla käydään yhä vilkkaampaa keskustelua julkisen sektorin vaihtoehtoisista tehtävistä erityispalveluiden takaajana tai sekä niiden takaajana että tuottajana.

2.2.12 Julkiseen sektoriin liittyvät läheisesti useiden EU-maiden sosiaalitalouden yksiköt. Sosiaalitaloudella on kahdenlainen rooli: sillä on tärkeä tehtävä etenkin hoitoalalla, ja samalla se tarjoaa työpaikkoja kansalaisille, jotka eivät helposti sopeudu säännölliseen työhön, esimerkiksi vammaisille. Sosiaalitalouden sektori laajenee lähes kaikissa EU-maissa osittain väestökehityksen ja vanhustenhoidon tarpeiden vuoksi. Sosiaalitaloudella on elintärkeä asema köyhyyttä torjuttaessa. Sosiaalitaloudella on monet "kasvot", ja sen organisatorinen kirjo on laaja. Sen ei ole myöskään välttämättä tarkoitus olla osa kilpailujärjestelmää.

2.3 Heikkoja kohtia ja haasteita

2.3.1 Vaikka on oikein korostaa eurooppalaisen yhteiskuntamallin saavutuksia, ei pidä ummistaa silmiä sen heikkouksilta eikä myöskään sen edessä olevilta haasteilta muuttuvassa toimintaympäristössä. Ylpeyttä eurooppalaisesta yhteiskuntamallista ei pidä sekoittaa omahyväisyyteen.

2.3.2 Usein sanotaan, ettei mallia voi kutsua "sosiaaliseksi", jos se tuomitsee kymmenesosan tai kahdestoistaosan työvoimasta työttömyyteen. Tämä on yhdessä mielessä oikein: työttömyys on suuressa osassa Euroopan unionia liian korkea, mikä aiheuttaa sosiaalisia ja taloudellisia vaikeuksia, uhkaa sosiaalista koheesiota ja hukkaa tuotantoresurssia. Heitettyyn haasteeseen sisältyy kuitenkin usein ajatus siitä, että valitessaan yhteiskuntamallin Eurooppa on samalla valinnut korkean työttömyyden ja että työttömyys on sosiaalisesta koheesiosta maksettava hinta. ETSK ei ole tämän näkemyksen kannalla. Euroopan ei tarvitse tehdä valintaa sosiaalisen koheesion ja korkean työllisyyden välillä.

2.3.3 Työttömyys on edelleen eurooppalaisen yhteiskuntamallin suurin uhka. Se lisää kustannuksia, pienentää rahoitusmahdollisuuksia ja saa aikaan eriarvoisuutta sekä sosiaalisia jännitteitä. Tärkeimpänä tavoitteena on edelleen työttömyyden vähentäminen. Tämä pätee erityisesti nuorisotyöttömyyteen, joka on monissa maissa huomattavasti korkeampaa kuin työttömyys keskimäärin. Lisäksi siihen liittyvänä vaarana on mainittava pitkäaikainen työmarkkinoilta ja ylipäätään yhteiskunnasta syrjäytyminen, joka on sekä sosiaalisesti että taloudellisesti erityisen haitallista. Ongelman ratkaisemiseksi tarvitaan laajaa tarjontaa koskevaa toimenpidepakettia sekä kysyntää koskevia toimia, joilla pyritään mahdollisimman hyvään tulokseen.

2.3.4 Euroopan unionissa on edelleen huomattavaa maantieteellistä eriarvoisuutta ja köyhyyttä (arviolta 70 miljoonaa kansalaista kärsii köyhyydestä). Nämä ilmiöt ovat kasvaneet unionin laajennuttua. Jopa vauraissa unionimaissa liian monet kärsivät (suhteellisesta) köyhyydestä. Lasten köyhyys on erityisen paheksuttavaa, sillä se romuttaa elämänmahdollisuudet ja sitoo eriarvoisuuteen sukupolvesta toiseen. EU-maiden nykyiset kunnianhimoiset sosiaaliseen koheesioon tähtäävät politiikatkaan eivät ole onnistuneet saamaan köyhyyttä eivätkä työttömyyttä kuriin. Tällä alalla on vielä runsaasti työsarkaa.

2.3.5 Uusien haasteiden, kuten talouden maailmanlaajuistumisen, uusien teknologioiden ilmaantumisen ja väestön ikääntymisen, mielletään usein pahentavan edellä kuvattuja sekä muita Euroopan talous- ja yhteiskuntaelämän näkökohtia Euroopan yhteiskuntamallin heikkouksia. Elinajanodotteen pidentymisen

ja syntyvyyden lasku tuovat esiin vakavia sosiaaliturvajärjestelmän rahoitukseen liittyviä ongelmia, joista eläkejärjestelmät ovat paras esimerkki. ETSK varoittaa tekemästä monien yleisten uskomusten pohjalta yksinkertaistavia päätelmiä.

— Samaan aikaan kun globalisaatio merkitsee sitä, että yhä useammilla tavaroilla ja palveluilla käydään kauppaa kansainvälisesti, on tärkeä tiedostaa, että tarkasteltaessa 25 jäsenvaltion EU:ta yhtenä taloudellisena kokonaisuutena vain runsaat 10 % Euroopan tuotoksesta suuntautuu vientiin (tai on peräisin tuonnista). EU ei siis ole sen avoimempi talous kuin Yhdysvallat (jota tavallisesti pidetään paljon riippumattomampana maailmanlaajuisista markkinavoimista kuin muita talouksia). Jäsenvaltioiden on tehtävä sosiaalisia ja poliittisia valintoja kehittäessään hyvinvointijärjestelmään ja toteuttaessaan tarpeellisia uudistuksia. Huonosti suunniteltu etuusjärjestelmä olisi uudistettava siksi, että se olisi tuottoisampi tai loisi työpaikkoja parantamalla edunsaajien turvaa, eikä globalisaation takia.

— Myös teknologinen muutos on tervetullut, koska se lisää työn tuottavuutta ja luo puolestaan korkean elintason ja sosiaalisen suojelun korkean tason rahoittamiseen tarvittavaa hyvinvointia. Oikea vastaus teknologiseen muutokseen on investoida työntekijöihin ja tukea mukautumisprosessia hyvin suunnitelluin sosiaalipolitiikoin, jotta eurooppalaiset yritykset ja työntekijät voivat kartuttaa osaamistaan.

— Väestökehitys vaikuttaa tietysti eurooppalaiseen yhteiskuntamalliin, mutta myös päinvastainen asetelma on totta. Järkevän lastenhoidon ansiosta naiset ja miehet voivat käydä työssä eikä heidän tarvitse valita uran ja perheen välillä. Aktiivisena ikääntymiseen tähtäävät toimet pitävät ikääntyneet työntekijät työvoiman piirissä, ja näin he sekä koko yhteiskunta pääsevät hyötymään elinajanodotteen pidentymisestä. Elinikäinen oppiminen parantaa sopeutumiskykyä ja lisää tuottavuutta ja työllisyyttä. Sitä paitsi kaikilla yhteiskunnilla on väestöongelmia.

— On yleisesti tunnettu tosiasia, että Euroopan unionin on kehitettävä ja koordinoitava — pikemmin kuin rajoitettava — eurooppalaisia talouspolitiikkoja, joilla puututaan markkinahäiriöihin, esimerkiksi vahingolliseen verokilpailuun. Tällaiset häiriöt kasaavat paineita sosiaaliturvajärjestelmiin ja niiden rahoitus pohjaan. Euroopan yhdentymisen vilkastuttaa toisaalta voimakkaasti kaupankäyntiä ja lisää taloudellista tehokkuutta. Se tarjoaa lisäksi mahdollisuuden säännellä tiettyjä työ- ja yhteiskuntaelämän näkökohtia Euroopan laajuisesti, mikä on asianmukaisin vaihtoehto. Tämä on

päätöksentekijöille ja ennen kaikkea työmarkkinaosapuolille tärkeä haaste, ja samalla niiden on säilytettävä institutionaalinen monimuotoisuus.

2.4 Dynaaminen malli

2.4.1 Mikäli eurooppalaisen yhteiskuntamallin on määrä pysyä elinvoimaisena ja pystyä vaikuttamaan tuleviin politiikkoihin, mallin on oltava dynaaminen sekä avoin keskustelulle ja uudistuksille. Menneisyydestä on useita esimerkkejä mallin kohtaamista haasteista, jotka eivät ole olleet ennustettavissa: uhkaavat ympäristökatastrofit, suuret muutokset väestö- ja perherakenteessa, energiakriisit, osaamisyhteiskunnan vallankumous, uusi tehokas tietö- ja viestintäteknikka sekä tuotannon ja työelämän muuttuvat rakenteet.

2.4.2 Eurooppalaisen yhteiskuntamallin tärkein tulevaisuuden haaste on keskittyä näkökohtiin, joilla edistetään kumpaakin osapuolta tai kaikkia osapuolia hyödyttäviä ratkaisuja. Toisin sanoen olisi siis keskityttävä nykyisiin sekä uusiin toimiin, joilla edistetään sosiaalista koheesiota ja taloudellista suorituskykyä sekä kestävää kehitystä.

2.4.3 Samalla on uudistettava määrätietoisesti ja harkitusti sellaiset instituutiot, joilla on selvästi havaittu olevan kielteisiä taloudellisia, sosiaalisia tai ympäristövaikutuksia. Tässä yhteydessä lienee hyödyllistä arvioida toimien vaikutuksia, sillä tavoitteena on pikemminkin tuottaa parempia säännöksiä eikä vain purkaa sääntelyä.

2.4.4 Missä sitten eurooppalaisen yhteiskuntamallin uudet haasteet piilevät? Pääasiassa kolmella alalla: kilpailukyky ja työllisyys, sosiaalinen osallistaminen ja köyhyyden torjuminen sekä globalisaation vaikutukset. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna ympäristöalan haasteet voivat johtaa tuotannon ja työpaikkojen siirtymiseen muualle, millä on kauaskantoisia vaikutuksia. Myös (unionin sisäinen ja unioniin suuntautuva) siirtolaisuus sekä tasa-arvokysymykset muokkaavat voimakkaasti eurooppalaisen yhteiskuntamallin tulevaisuudennäkymiä.

2.4.5 On olennaista kehittää edelleen osaamisyhteiskuntaa sekä tutkimuksen että elinikäisen oppimisen alalla. Osaamisesta tulee nykyistä suuremman määrän ratkaiseva tekijä kilpailukykyyn saavuttamisen ja näin ollen sosiaalipolitiikan tarvitsemien resurssien luomisen kannalta. On siis tärkeää tukea edelleen yrittäjyyttä ja pienyritysten kasvua. Osaamisvallankumouksen sosiaalisiin vaikutuksiin lienee hyödyllistä puuttua sosiaalidialogin avulla. Hallitusten ja työmarkkinaosapuolten erityishaasteena on kehittää uusia tehokkaita järjestelmiä elinikäistä oppimista varten.

2.4.6 Kuten työmarkkinaosapuolet yhteisessä työohjelmassaan äskettäin korostivat, on tärkeää etsiä uudenlaista tasapainoa työelämän jouston ja sosiaaliturvan välillä työllisyyden ja innovoinnin edistämiseksi⁽³⁾. On erityisen tärkeää, että työmarkkinaosapuolet voivat päättää toimenpiteistä nuorisoo-

työttömyyden vähentämiseksi. Työttömyys on sinänsä tragedia, mutta nuorten sukupolvien työttömyys uhkaa suorastaan Euroopan demokraattisen yhteiskunnan sidosta.

2.4.7 Ympäristöhaasteisiin on tartuttava lisäämällä liikenteeseen ja asumiseen sekä yhdyskuntasuunnitteluun ja uudistuksiin tehtäviä investointeja. Energian hinnannousu vaikuttaa syvästi sosiaaliseen koheesioon ja rakennepolitiikkoihin. Juuri tällä alalla on löydettävä kaikkia hyödyttäviä ratkaisuja.

2.4.8 Makrotalouden ohjausjärjestelmällä on tuettava entistä paremmin Lissabonin strategian päämääriä. Tarkasteltaessa Lissabonin jälkeistä kehitystä pidemmällä aikavälillä on erittäin tärkeää asettaa tarjontaan ja kysyntään perustuva talouspolitiikka tasapainoon siten, että toimet suunnataan talouskasvun edistämiseen.

2.4.9 Globalisaatio ei ole haastavaa pelkästään kaupan ja hintojen näkökulmasta tarkasteltuna. Se tarjoaa myös mahdollisuuden esimerkiksi avata uusia markkinoita ympäristöä säästäväälle teknologialle. Euroopan on investoitava huomattavasti nykyistä enemmän nykyaikaiseen teknologiaan etenkin ympäristöalalla, sillä muut maat, kuten Yhdysvallat, ovat nopeasti havainneet kyseiset mahdollisuudet. Globalisaatioissa ei ole kyse vain siitä, että sen kanssa pyritään tulemaan toimeen. Siinä on suuressa määrin kyse ennakoivasta toiminnasta ja mahdollisuuksien havaitsemisesta.

2.4.10 Vakavin mahdollisista tulevista haasteista on Euroopan paluu entistä kansallisempiin maakohtaisiin politiikkoihin, mikä merkitsisi protektionismia ja markkinoiden sulkemista. Se olisi sekä taloudellisesti että sosiaalisesti todella vahingollista.

2.4.11 Yksikään yhteiskuntamalli ei ole saavuttanut lopullista tilaansa eikä koskaan saavutakaan. Yhteiskuntamallin taustalla olevana perusajatuksena on, että malli luo kehittyessään ideoita ja avaa näkymiä. Yhteiskuntamallin on oltava dynaaminen, tai muutoin se kivetty ja näivetty kuoliaaksi. Yhteiskuntamallia on testattava ja siitä on keskusteltava, mikä on jatkuva demokraattinen prosessi. Sitä on arvioitava ja sille on laadittava asianmukaiset hallintavälineet, joita on myös hiottava.

2.5 Onko eurooppalainen yhteiskuntamalli esimerkki muulle maailmalle?

2.5.1 Eurooppalainen yhteiskuntamalli voidaan nähdä pyrkimyksenä hahmotella tulevaisuutta silmällä pitäen kestävä hyvinvointiunioni, luoda markkinoita erittäin kilpailukykyisen teollisuuden avulla, asettaa hyvin kunnianhimoisia sosiaalisia tavoitteita ja kantaa suurta vastuuta ympäristöhaasteista. Kun eurooppalaista yhteiskuntamallia kuvataan tällä tavoin ja korostetaan sen demokraattisia funktioita, malli voi tarjota muille maille tai maaryhmittymille ideoita ja kokemuksia.

⁽³⁾ Euroopan työmarkkinaosapuolten työohjelma 2006–2008. Ks. myös ETSK:n 17. toukokuuta 2006 antama lausunto aiheesta "Turvaton joustavuuden käytäntö Tanskassa", esittelijä Anita Vium. (Lausuntoa ei ole vielä julkaistu EUVL:ssä.)

2.5.2 Voiko eurooppalaisesta yhteiskuntamallista tulla esimerkki muulle maailmalle? Jokaisen maan ja maaryhmittymän on kehiteltävä oma yhteiskuntamallinsa ja omat sovelluksensa. Seikoilla, jotka ovat osoittautuneet arvokkaiksi Euroopassa, ei välttämättä ole arvoa muissa maissa tai muunlaisiin haasteisiin vastattaessa. Eurooppalainen yhteiskuntamalli voi tästä huolimatta innoittaa muita varsinkin, koska taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristökysymykset pyritään mallissa yhdistämään ajatukseksi ”kaikille Euroopan kansalaisille tarkoitettu demokraattisesta, ympäristömyötäisestä, kilpailukykyisestä, sosiaalisesti osallistavasta ja solidaarisesta hyvinvointialueesta”. Muut maat arvioivat eurooppalaista mallia sen perusteella, miten se on onnistunut saavuttamaan kyseiset tavoitteet.

2.5.3 EU:n kumppanit ovat yhä kiinnostuneempia tavasta, jolla EU yhdistää tehokkaasti talous-, työllisyys-, sosiaali- ja ympäristökysymykset. EU:n kumppanuusalueet ja -maat voivat ottaa osviittaa alueellisessa yhdentymisessä sovelletusta eurooppalaisesta talous- ja yhteiskuntamallista. Kolmitahoinen lähestymistapa on osoittautunut EU:ssa arvokkaaksi.

2.5.4 ILO viittasi globalisaation sosiaalista ulottuvuutta käsitellessä tutkimuksessaan nimenomaisesti eurooppalaiseen yhteiskuntamalliin mahdollisena osviittana äskettäin teollistuneille maille. (*) Yhtenä esimerkkinä on Kiina, jonka talous on lähtenyt nopeaan, kestäväan kasvuun ja jossa sosiaaliset jännitteet ja ympäristöongelmat tiedostetaan yhä paremmin.

2.6 Asiasta on tiedotettava Euroopan kansalaisille

2.6.1 Eurooppalainen yhteiskuntamalli on elinkelpoinen vain niin kauan kuin unionin kansalaiset antavat sille tukensa. Jos mallin on määrä säilyä käyttökelpoisena, sen on tavoitettava

kansalaiset keskustelun ja vuoropuhelun avulla. Näin kansalaisille tarjoutuisi perusluonteinen tilaisuus saada myös oma äänensä kuuluviin keskusteltaessa laajemmin eurooppalaisen yhteiskunnan tulevaisuudesta.

2.6.2 Tässä lausunnossa ETSK on tarkastellut eurooppalaisen yhteiskuntamallin perusseikkoja. Tarkastelua olisi jatkettava myöhemmin. On erityisen tarpeellista yhdistää ideat ja nykytodellisuus selkeästi toisiinsa. Tällä tavoin voitaisiin jatkaa mallin pohjalta keskustelua siitä, millaisen eurooppalaisen yhteiskunnan kansalaiset haluavat. Yhteiskuntamallia voitaisiin käyttää EU:n uudessa tiedotus- ja viestintästrategiassa vuoropuhelun pohjana.

2.6.3 Kansalaiset sitoutuvat puolustamaan eurooppalaista yhteiskuntamallia ja tukevat sen kehittämistä viime kädessä keskustelun, vuoropuhelun ja tiedostamisen pohjalta.

2.7 ETSK:n rooli

2.7.1 ETSK:n jäsenet ovat edustamiensa keskeisten eturyhmien tärkeä viestintäkanava. ETSK järjestää säännöllisesti laajapohjaisia sidosryhmien foorumeita, joissa vaihdetaan mielipiteitä ja näkemyksiä.

2.7.2 ETSK harkitsee eurooppalaisen yhteiskuntamallin hyödyntämistä laajemmin unionin viestinnän lähtökohtana. Tällä tavoin ETSK voi antaa konkreettisen panoksen keskusteluun siitä, millaisen Euroopan ja millaisen yhteiskuntamallin eurooppalaiset haluavat tulevaisuudessa. Työmarkkinaosapuolet, järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta sekä jäsenvaltioiden talous- ja sosiaalineuvostot kutsutaan mukaan toimintaan.

Bryssel 6. heinäkuuta 2006.

*Euroopan talous- ja sosiaalikomitean
puheenjohtaja
Anne-Marie SIGMUND*

(*) <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/globali/synthesis.pdf>.